

Торгівля України зерновими та олійними культурами

Б. В. Духницький¹, Т. В. Сіліфонов²

¹Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки», вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна, e-mail: duhnytskyi@faust.kiev.ua

²Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, м. Київ, 03041, Україна, e-mail: silifon83@ukr.net

Мета. Проаналізувати особливості торгівлі України зерновими та олійними культурами, ситуацію на світовому ринку й визначити подальші перспективи її розвитку. **Методи.** Аналіз та синтез, порівняльна оцінка, графічний. **Результати.** Визначено роль та місце України в поставках зерна на світовий ринок. Україна впевнено входить до десятки найбільших країн-виробників зерна. Серед продукції сільського господарства вітчизняного виробництва найбільший попит у світі мають зернові, олійні культури та соняшникова олія. Останніми роками наша держава закріпила свій статус одного з провідних експортерів зернових культур. Проаналізовано товарну структуру експорту зернових та олійних культур з виділенням позицій, що мають найбільший попит, а також основних країн-покупців цієї продукції. За підсумками 2015 р., найбільшу валютну виручку Україна отримала в структурі зернових від експорту кукурудзи, пшениці та ячменю, з олійних культур – сої та ріпаку. Основними експортерами зернових і олійних культур в Україні є провідні вітчизняні та транснаціональні оператори, які стабільно утримують свої передові позиції. Виявлено значне перевищення імпоротної ціни насіння порівняно з експортною ціною культур, вирощених в Україні. Досліджено асортимент насіння кукурудзи й соняшнику, який пропонують основні компанії-виробники на території України. Розглянуто основні тенденції розвитку світового ринку зерна. **Висновки.** Встановлено, що Україна є одним з основних експортерів зернових та олійних культур. Однак нестабільність цін на них значно впливає на величину експортної виручки, що зменшується навіть за зростаючих обсягів у натуральному вираженні. Зазначено залежність розвитку вітчизняної зернової галузі від високоякісного імпортного насіння гібридів кукурудзи й соняшнику. Очікується, що найближчими роками Україна збереже свої міцні позиції на світовому ринку зерна.

Ключові слова: кукурудза, соняшник, експорт, імпорт, ціна насіння, гібриди.

Вступ

Товарну структуру експорту агропродовольчої продукції України формує переважно рослинницька галузь, частка якої досягає 90%. Серед продукції рослинництва вітчизняного виробництва найбільший попит у світі мають зернові, олійні культури та соняшникова олія. Останніми роками наша держава закріпила свій статус одного з провідних експортерів зернових культур. Про це свідчать зростаючі обсяги поставок на зовнішні ринки за підсумками маркетингових і календарних років та загальне третє місце України. Таким чином, і досягнення позитивного сальдо в зовнішній торгівлі продовольством значною

мірою забезпечується за рахунок експорту зернових культур.

Незважаючи на збільшення виробництва і, як наслідок, експорту зернових і олійних культур, Україна також ввозить певні обсяги насіння кукурудзи й соняшнику.

Питанням дослідження міжнародної торгівлі агропродовольчою продукцією в глобальному масштабі та на національних ринках деяких країн присвячені публікації вітчизняних вчених, зокрема О. Г. Білоруса, П. Т. Саблука, С. М. Кваші, В. І. Власова та ін.

Мета досліджень – аналіз товарної й географічної структури торгівлі України зерновими та олійними культурами, ситуації на світовому ринку та визначення подальших перспектив її розвитку.

Матеріали та методика досліджень

У процесі підготовки публікації використано статистичні дані Державної служби статистики України за 2010–2015 рр. щодо експорту та імпорту продукції сільського гос-

Bogdan Dukhnytskyi
<http://orcid.org/0000-0002-5521-5602>

Taras Silifonov
<http://orcid.org/0000-0003-3651-7151>

подарства, а також дані продовольчого підрозділу ООН для оцінки внутрішнього споживання зерна. Опис гібридів сояшнику та кукурудзи здійснено відповідно до нинішнього їх асортименту на інтернет-сайтах виробників. Під час проведення дослідження основними були методи аналізу та синтезу, порівняльної оцінки, а також графічний.

Результати досліджень

Зернові культури формують групу 10 Української класифікації зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), куди входять пшениця й суміш пшениці та жита (меслин), жито, ячмінь, овес, кукурудза, рис, сорго, гречка, просо та інші зернові. Насіння й плоди олійних культур (соя, арахіс, копра, льон, ріпак, сояшник, шишки хмелю, сировина для промисловості, корми для тварин та ін.) утворюють групу 12 УКТЗЕД. Однак, якщо розглядати ці підпозиції окремо, то визначальними для зовнішньої торгівлі серед зернових культур є пшениця, кукурудза та ячмінь, серед олійних – соя, ріпак і сояшник. Зокрема, за підсумками 2015 р., найбільша валютна виручка була отримана Україною від експорту в структурі зернових кукурудзи (3008 млн дол. США), пшениці (2239 млн дол. США) і ячменю (769 млн дол. США), з олійних культур – сої (807 млн дол. США) та ріпаку (570 млн дол. США) [1]. Насіння сояшнику ми майже не вивозимо, використовуючи його для виробництва олії та експорту цього продукту.

У світовому масштабі вже тривалий час спостерігається стабільна ситуація: обсяги ви-

робництва постійно зростають, провідними постачальниками на ринку зерна є розвинуті країни або ті, де є велика кількість населення. Але, наприклад, Китай, як найбільший виробник зернових культур, забезпечує лише власні потреби й дуже мало експортує, а визначальним для поставок на світові ринки зараз є експорт США, Європейського Союзу та України. Зокрема, у 2013/2014 маркетинговому році (МР) Україна здійснила поставку на зовнішні ринки 32,4 млн т зерна, у 2014/2015 МР – 34,8 млн т, утримуючи 10% світового експорту [2]. Значною мірою цьому сприяли високі щорічні врожаї, які в окремі роки навіть перевищували 60 млн т. Завдяки таким показникам Україна впевнено увійшла до десятки найбільших виробників зернових. Основними експортерами зернових і олійних культур в Україні є провідні вітчизняні (НІБУЛОН, ДПЗКУ, Кернел) та транснаціональні (Каргілл, Луї Дрейфус, Бунге) оператори, які вже давно утримують свої передові позиції.

Статистичні дані свідчать, що Україна демонструє позитивну динаміку експорту як зернових культур в цілому, так і окремих товарних позицій цієї групи, і продовжує укріплювати своє положення на зовнішніх ринках (рис. 1). Особливо помітним виявилось зростання поставок кукурудзи (з 4 до 19 млн т), трохи менше зріс експорт пшениці, ячменю вивозили відносно стабільними обсягами.

Основними покупцями українського зерна у 2015 р., як і раніше, були країни Африки, Азії та Європи, серед яких найбільші

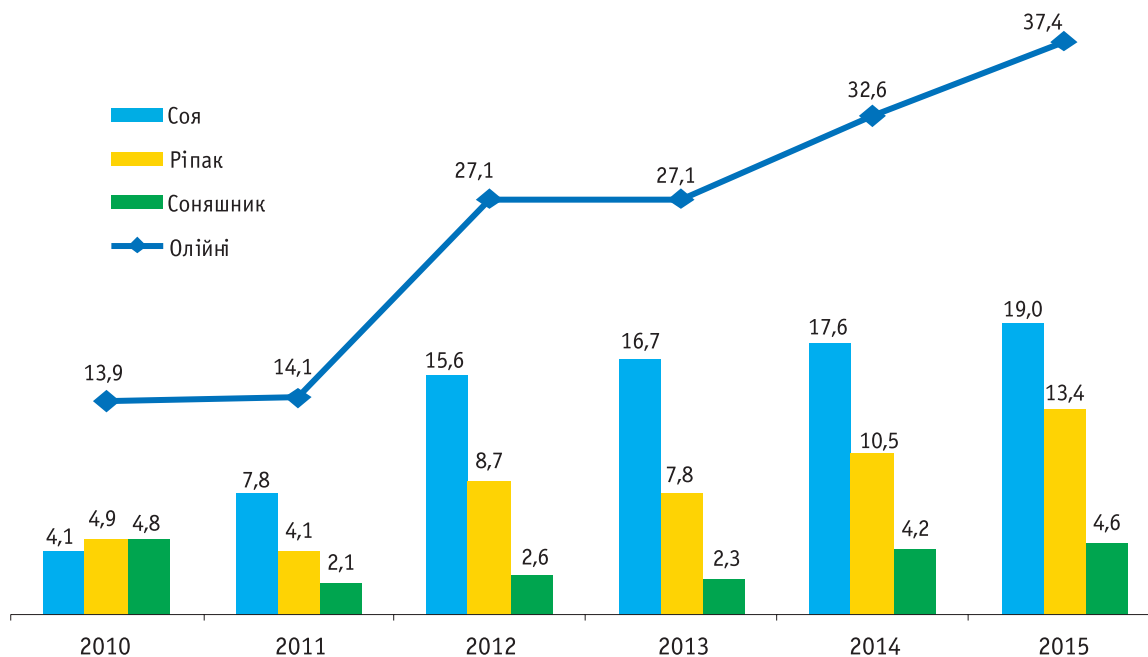

Рис. 1. Динаміка експорту Україною зернових культур, млн т

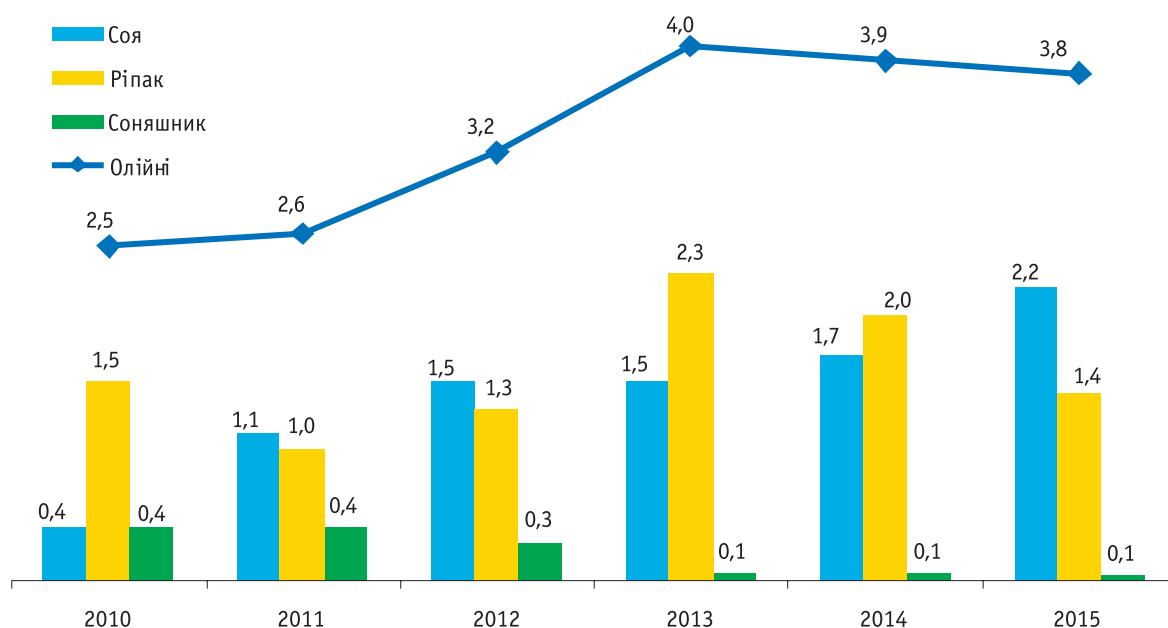

Рис. 2. Динаміка експорту Україною олійних культур, млн т

частки належали Єгипту (12,6%), Китаю (11,2%), Іспанії (9,8%), Саудівській Аравії (6,6%), Італії (5,2%), Кореї (5,1%). Частки Нідерландів, Ізраїлю, Таїланду та Тунісу перевищували 3%. Загалом на перелічені країни припадало майже 68% вартісного обсягу експорту зернових.

Останніми роками спостерігається зниження світових цін на зернові культури, що відповідним чином позначається на цінах вітчизняного експорту. Так, у 2010 р. експортна ціна України на зернові в цілому була на рівні 177 дол./т, у 2012 р. вона зросла до 258 дол./т. Однак далі ціна зменшувалась, зупинившись у 2015 р. на рівні 162 дол./т. Ціни на пшеницю, ячмінь і кукурудзу мали аналогічну динаміку. Тому, незважаючи на зростання обсягів експорту зерна в натуральному вираженні, падіння цін призвело до зменшення виручки експортерів.

Стійкі експортні позиції та можливі перспективи України не повинні відсувати на задній план питання продовольчої безпеки. Дані Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) свідчать, що на продовольчі потреби, зокрема харчування, в Україні щорічно використовують понад 6 млн т зерна. При цьому загальне споживання зернових залежить від їх виробництва й варіюється в межах 30 млн т, з яких значна частка йде на корми для тварин [3]. Визначальним для продовольчого забезпечення є наявність продовольчої пшениці, тому її експорт перебуває під пильною увагою держави. За 2015 р. валовий збір продовольчої пшениці становив 13 млн т. Для кращої прогно-

зованості кон'юнктури ринку зернових 19 листопада 2015 р. був підписаний «Меморандум про взаєморозуміння між Міністерством аграрної політики та продовольства України і суб'єктами господарювання – експортерами зерна в 2015/2016 маркетинговому році», який передбачає визначення перехідних запасів продовольчої пшениці на рівні 2,5 млн т. Крім того, загальний експорт зернових на майбутній МР прогнозується на рівні 36 млн т (у т. ч. 16 млн т пшениці), з яких на продовольчу пшеницю припадати-ме в I кварталі 2016 р. – 1,5 млн т, II кварталі 2016 р. – 1,4 млн т, а разом за підсумками 2015/2016 МР – 7,5–8,0 млн т. На кінець березня 2016 р. у поточному маркетинговому році Україна вже експортувала майже 30 млн т зерна [2].

Експорт олійних культур є не таким динамічним, як зернових. Його обсяги в натуральному вираженні зростали протягом 2010–2013 рр., потім зменшувались у незначних обсягах (рис. 2). Постійно збільшувався експорт соєвих бобів – з 0,4 до 2,2 млн т за аналізований період, стабільно зменшувалась експорт насіння соняшнику, експорт ріпаку весь час коливався (мінімальний у 2011 р. – 1,0 млн т, максимальний у 2013 р. – 2,3 млн т). Відносно невеликі поставки на зовнішні ринки насіння соняшнику можна пояснити наявністю 10% мита на його експорт, що автоматично збільшує ціну.

Експорт насіння та плодів олійних культур Україна здійснює переважно до країн євразійського континенту, основними споживачами їх є Туреччина (26,3%), Франція

(12,1 %), Іран (10,7%), Португалія (7,3%), Бельгія (7,0%), Польща (3,8%), Пакистан (3,6%), Нідерланди (3,1%). Загальна їх частка у вартості експорту олійних культур перевищує 70%.

Взагалі ціни на олійні культури є помітно вищими, ніж на зернові. Середня експортна ціна України на насіння олійних також зростала з 2010 по 2012 рр. (з 436 до 548 дол./т), а потім планомірно знижувалась – до 389 дол./т у 2015 р. Експортні ціни сої, соняшнику й ріпаку теж виявили подібну динаміку, з мінімумом у 2015 р. З цієї причини знижується й загальна вартість експорту олійних культур.

На противагу експорту, імпорт зерна та олійних культур в Україну є набагато меншим. Так, за аналізований період імпорт зернових стабільно перевищував 100 тис. т, насіння олійних ввозили в ще менших обсягах (табл. 1). При цьому вітчизняні суб'єкти підприємницької діяльності найбільше валюти витрачають на закупівлю за кордоном насіння кукурудзи й соняшнику, що робить ці товарні позиції основними поряд з іншими традиційними продуктами українського імпорту.

Привертає увагу той факт, що практично всю кукурудзу й соняшник, які ввозять в Україну, використовують для сіви, тобто наша аграрна галузь залежить від високоякісного імпортного насіння. Це підтверджується й високими цінами, які в цей період для кукурудзи становили від 3702 до 5782 дол./т, для насіння соняшнику – від 8865 до 11458 дол./т. Імпортні ціни насіння перевищують ціни українського експорту на ці культури у 15–20 разів. Хоч ми й екпортуємо зовсім незначні обсяги насінневої кукурудзи й соняшнику, однак ціни на них теж поступаються імпортним.

Основними постачальниками посівної кукурудзи для вітчизняної аграрної галузі за останні роки є країни ЄС, зокрема Румунія, Угорщина та Франція. Водночас, більшість імпортованого насіння соняшнику ввозять в Україну зі США, Туреччини, Франції та Іс-

панії. Як правило, найбільший попит у вітчизняних аграріїв мають гібриди соняшнику й кукурудзи, які характеризуються підвищеною врожайністю, доброю вологовіддачею, стійкістю до посухи та хвороб. Сам гібрид отримують у результаті схрещування різних батьківських форм рослин певного виду.

Для вітчизняного ринку насіння цих культур характерною є тенденція домінування міжнародних компаній, які прийшли в перші роки незалежності й досі утримують лідируючі позиції. Серед них виділяються «DuPont Pioneer», «Monsanto», «Syngenta», що мають в Україні власні представництва. В асортименті кукурудзи «Pioneer» у сезоні 2016 р. є ранньостиглі, середньостиглі, пізньостиглі гібриди, які використовують переважно на зерно, спирт і силос, а також для харчових потреб. Соняшник марки «Pioneer» представлений ранньостиглими, середньоранніми та середньостиглими гібридами, період дозрівання яких триває від 110 до 125 діб [4]. У компанії «Monsanto» гібриди кукурудзи представлені 29 найменуваннями різного періоду досягання під торговою маркою ДЕКАЛБ. У разі вирощування в сприятливих умовах це насіння дає врожайність понад 11 т з гектара [5, 6]. У «Syngenta» загальний асортимент гібридів кукурудзи становить понад 20 найменувань переважно середньоранньої групи стиглості, які використовують на зерно та силос [7]. Гібриди соняшнику компанії бувають класичними (адаптованими до різних зон вирощування), високоолеїновими (вміст олеїнової кислоти Омега 9 понад 82%) та Clearfield-гібриди (стійкі до гербіцидів). По суті, Україна вже стає селекційним центром для міжнародних компаній, що виробляють насіння, де нові розробки можуть швидко впроваджуватися й проходити адаптацію в необхідних для них природно-кліматичних умовах.

У 2015 році до Державного реєстру сортів рослин, придатних до поширення в Україні, занесено 181 гібрид кукурудзи та 232 батьківські компоненти, а також 121 гібрид со-

Таблиця 1

Імпорт зернових і олійних культур в Україну, тис. т

Культури	Роки					
	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Зернові	107,8	153,1	128,8	140,5	161,4	132,6
зерно кукурудзи, всього	30,5	45,8	49,2	49,6	54,9	26,4
насіння кукурудзи для сіви	29,4	43,3	46,8	47,9	54,1	25,2
Олійні	50,3	68,3	67,8	75,3	58,0	49,0
насіння соняшнику, всього	6,8	13,3	17,7	19,8	15,4	14,0
насіння соняшнику для сіви	6,5	11,8	17,0	18,3	14,9	12,1

няшнику і 97 його батьківських компонентів [8].

Найближчими роками, за відсутності серйозних кон'юнктурних коливань на світових ринках, Україна збереже свої позиції одного з провідних експортерів зернових і олійних культур. Однак триваюча тенденція зниження глобальних цін на аграрну сировину може призвести до зменшення доходів від експорту, незважаючи на очікуване зростання його обсягів в натуральному вираженні. Важливе значення матимуть також майбутні врожаї зернових і бобових, величина яких визначатиме експортний потенціал країни.

Висновки

Україна абсолютну більшість продовольчої продукції виробляє самостійно. При цьому основного продовольчого продукту – зерна їй вистачає не лише для внутрішнього споживання, а й для експорту значних обсягів. Зернові та олійні культури забезпечують мільярдні надходження валюти від їхніх поставок на зовнішні ринки і ставлять нашу країну в один ряд з іншими провідними країнами на світовому аграрному ринку. Негативною в такій ситуації є незначна диверсифікація товарної структури вітчизняного агропродовольчого експорту з вираженою сировинною орієнтацією, що зумовлює високу залежність від цінних коливань. Крім того, якісне насіння таких важливих для галузі культур, як кукурудза та соняшник Україна закуповує за кордоном, при цьому його вартість значно перевищує ціну власного експорту. Однак така тенденція спостерігалась протягом усього аналізованого періоду, тому не може бути змінена у найближчій перспективі без структурних зрушень в економіці.

Використана література

1. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

УДК 339.56(477)

Духницький Б. В.¹, Силифонов Т. В.² Торговля України зерновими і масличними культурами // Сортовивчення та охорона прав на сорти рослин. – 2016. – № 3. – С. 85–90. [http://dx.doi.org/10.21498/2518-1017.3\(32\).2016.76021](http://dx.doi.org/10.21498/2518-1017.3(32).2016.76021)

¹Национальный научный центр „Институт аграрной экономики”, ул. Героев Оборонь, 10, г. Киев, 03127, Украина, e-mail: duhniysky@faust.kiev.ua

²Украинский институт экспертизы сортов растений, ул. Генерала Родимцева, 15, г. Киев, 03041, Украина, e-mail: silifon83@ukr.net

Цель. Проанализировать особенности торговли Украины зерновыми и масличными культурами, ситуацию на мировом рынке и определить дальнейшие перспективы ее развития. **Методы.** Анализ и синтез, сравнительная оценка, графический. **Результаты.** Определены роль и

2. Експорт зернових станом на 30.06.2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://minagro.gov.ua/system/files/Експорт зернових станом на 30.06.2016 року_0.pdf
3. Баланс зерна в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://faostat3.fao.org/download/FB/BC/E>
4. Агрономічна інформація компанії «DuPont Pioneer» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pioneer.com/web/site/ukraine/agronomy/>
5. Насіння кукурудзи компанії «Монсанта» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.monsanto.com/global/ua/products/pages/corn-seeds.aspx>
6. Кукурудза бренду ДЕКАЛБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.dekalb.ua/katalog-produkcii/kukurudza>
7. Насіння польових культур компанії «Сингента» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www3.syngenta.com/country/ua/uk/seeds/fieldcrops/maize/Pages/kukurudza.aspx>
8. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні у 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://vet.gov.ua/sites/default/files/reestr%2014.04.2016.pdf>

References

1. *Tovarna struktura zovnishnoi torhivli u 2015 rotsi* [Commodity pattern of foreign trade in 2015]. (2016). Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukrainian]
2. *Eksport zernovykh stanom na 30.06.2016 roku* [Export of cereals as of 30.06.2016]. (2016). Retrieved from http://minagro.gov.ua/system/files/Експорт зернових станом на 30.06.2016 року_0.pdf [in Ukrainian]
3. *Balans zerna v Ukraini* [Balance sheet for cereals in Ukraine]. (2016). Retrieved from <http://faostat3.fao.org/download/FB/BC/E>
4. *Ahronomichna informatsiia kompanii DuPont Pioneer* [Agronomic information of DuPont Pioneer Company]. (2016) Retrieved from <https://www.pioneer.com/web/site/ukraine/agronomy/> [in Ukrainian]
5. *Nasinnia kukurudzy kompanii "Monsanto"* [Corn seeds of Monsanto Company]. (2016). Retrieved from <http://www.monsanto.com/global/ua/products/pages/corn-seeds.aspx> [in Ukrainian]
6. *Kukurudza brendu DEKALB* [Corn of DEKALB brand]. (2016). Retrieved from <https://www.dekalb.ua/katalog-produkcii/kukurudza> [in Ukrainian]
7. *Nasinnia polovykh kultur kompanii "Syngenta"* [Field crops seeds of Syngenta Company]. (2016). Retrieved from <http://www3.syngenta.com/country/ua/uk/seeds/fieldcrops/maize/Pages/kukurudza.aspx> [in Ukrainian]
8. *Derzhavnyi reistr sortiv roslyn, prydatnykh dlia poshyrennia v Ukraini u 2016 rotsi* [State register of plant varieties suitable for dissemination in Ukraine in 2016]. (2016). Retrieved from <http://vet.gov.ua/sites/default/files/reestr%2014.04.2016.pdf> [in Ukrainian]

место Украины в поставках зерна на мировой рынок. Украина уверенно входит в десятку крупнейших стран-производителей зерна. Среди продукции сельского хозяйства отечественного производства наибольшим спросом в мире пользуются зерновые, масличные культуры и

подсолнечное масло. В последние годы наше государство закрепило свой статус одного из ведущих экспортеров зерновых культур. Проанализирована товарная структура экспорта зерновых и масличных культур с выделением позиций, которые пользуются наибольшим спросом, а также основные страны-покупатели этой продукции. По итогам 2015 г., самую большую валютную выручку Украина получила в структуре зерновых от экспорта кукурузы, пшеницы и ячменя, из масличных культур – сои и рапса. Основными экспортерами зерновых и масличных культур в Украине являются ведущие отечественные и транснациональные операторы, которые стабильно удерживают свои передовые позиции. Выявлено значительное превышение импортной цены семян по сравнению с экспортной ценой выращенных в Украине культур. Исследован ассорти-

мент семян кукурузы и подсолнечника, который предлагают основные компании-производители на территории Украины. Рассмотрены основные тенденции развития мирового рынка зерна. **Выводы.** Установлено, что Украина является одним из основных экспортеров зерновых и масличных культур. Однако нестабильность цен на них значительно влияет на величину экспортной выручки, которая уменьшается даже при возрастающих объемах в натуральном выражении. Отмечена зависимость развития отечественной зерновой отрасли от высококачественных импортных семян гибридов кукурузы и подсолнечника. Ожидается, что в ближайшие годы Украина сохранит свои сильные позиции на мировом рынке зерна.

Ключевые слова: кукуруза, подсолнечник, экспорт, импорт, цена семян, гибриды.

UDC 339.56(477)

Dukhnytskyi, B. V.¹, & Silifonov, T. V.² (2016). Ukrainian cereals and oilseeds trade. *Sortovivčennâ ohor. prav sorti roslin* [Plant Varieties Studying and Protection], 3, 85–90. [http://dx.doi.org/10.21498/2518-1017.3\(32\).2016.76021](http://dx.doi.org/10.21498/2518-1017.3(32).2016.76021)

¹National Scientific Center "Institute of Agrarian Economy", 10, Heroiv Oborony st., Kyiv, 03127, Ukraine, e-mail: duhnytskyi@faust.kiev.ua

²Ukrainian Institute of plant varieties examination, 15, Henerala Rodymytseva st., Kyiv, 03041, Ukraine, e-mail: silifon83@ukr.net

Purpose. To analyze peculiarities of Ukrainian cereals and oilseeds trade, the situation on the world market, and determine future prospects of its development. **Methods.** Analysis and synthesis, comparative evaluation, graphic procedure. **Results.** The role and place of Ukraine in a total grain supply to the world market was determined. Ukraine is a world's top ten grain producer. Among domestic agricultural products, cereals, oilseeds and sunflower oil are in the highest demand in the world. In recent years, our state has reinforced its status as one of the leading exporters of cereals. The commodity pattern of cereals and oilseeds export was analyzed with specifying most in-demand positions and the main countries purchasing these products. According to the results of 2015, Ukraine obtained the highest foreign currency revenue from export of corn, wheat and barley (in grain structure) including soybeans and rapeseed (among oil crops). Key domestic and multinational operators are the main exporters of cereals and

oilseeds in Ukraine and still hold their leading position. It was found a significant excess of import price of seeds as compared with export price of crops grown in Ukraine. Assortment of maize and sunflower seeds offered by major companies-producers in Ukraine was studied. Main trends of the world grain market development are considered. **Conclusions.** It was established that Ukraine is one of the major exporters of cereals and oilseeds. However, volatility of their prices significantly affects the export revenue that was decreasing even with increasing export quantities in kind. The dependence of domestic grain industry development on high-quality imported seed of maize and sunflower hybrids was recorded. It is expected that in the years to come Ukraine will maintain its strong positions in the world's grain market.

Keywords: maize, sunflower, export, import, price of seed, hybrids.

Надійшла 27.04.2016